

УДК: 378.011.3-051:796-047.37

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256669>**СЕРГІЙ ХЛІБКЕВИЧ**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0866-6021>

(м. Полтава)

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація: в статті проаналізовано сучасні наукові дослідження з питань формування та розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури. На основі узагальнення літературних даних визначено специфіку дослідницької діяльності вчителя та особливості формування дослідницької компетентності. Досліджено функції вчителя фізичної культури (інформаційну, розвивальну, гностичну, мобілізаційну, орієнтаційну) та групи педагогічних вмінь (практично-проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, гностичні, дослідницькі, технологічні, рефлексивні).

Ключові слова: майбутній учитель фізичної культури, професійні функції вчителя фізичної культури; професійна компетентність, дослідницька діяльність, дослідницька компетентність.

Постановка проблеми. Визначальним складником системи сучасної освіти є збереження та зміцнення здоров'я і підвищення рівня фізичної підготовленості всіх верств населення України. Провідна роль у реалізації цього завдання відведена майбутнім учителям фізичної культури, від ефективності діяльності яких залежить гармонійний розвиток підростаючого покоління, єдність фізичних, психічних, духовних і соціальних потреб особистості. Нормативно-правові засади реалізації цих завдань актуалізуються в Законі України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання – здоров'я нації", Національній доктрині розвитку освіти, Болонській декларації та ін.

Однією з провідних умов підготовки сучасного фахівця фізичної культури у вищому педагогічному закладі освіти є формування функціональних знань, які дозволяють вирішувати конкретні практичні проблеми. Тому фахівець нової генерації має бути творчим, ініціативним, прагнути впроваджувати у практику досягнення науки. Це в свою чергу актуалізує проблему формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної діяльності є предметом дослідження низки авторів (М.Т. Данилко, Н.М. Мацкевич, О.В. Петунін, Л.В. Волков, О.Д. Дубогай, Б.М. Шиян Е.С. Вільчковський, О.В. Тимошенко, А.В. Цьось, В.І. Наумчук та ін.). Особливості дослідницької діяльності та специфіка формування дослідницької компетентності вивчалася А. Акусок, М. Гончерюк, О. Дубинською, Н. Степаненко, О. Федик, Г. Шишкіним та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей дослідницької діяльності як основи формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фізичне виховання – спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, оздоровчими силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних та функціональних можливостей, формування та покращення життєво важливих рухових навичок, вмінь та пов'язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному, виробничому та культурному житті [4].

Педагогічна діяльність учителя фізичного виховання є соціально-формуальною, творчою, конструктивною, організаторською, діагностичною, важливою для відтворення суспільного потенціалу. У зв'язку з цим його соціально-педагогічні функції (освітня, виховна, розвивальна, організаційно-управлінська) постійно розширюються, ускладнюються, охоплюють призначення педагога-вихователя, педагога-організатора, педагога-дослідника [7, с. 103-104].

Забезпечити високоефективний продуктивний навчальний процес здатен вчитель, який володіє навичками дослідницької інноваційної роботи, уміє виявити й правильно оцінити не тільки фізичні, а й творчі здібності учнів, знайти найбільш раціональні та достатньо ефективні методи, прийоми організації й проведення навчального процесу [9, с. 112].

Специфікою дослідницької діяльності студентів є суб'єктивне відкриття ними нових знань на основі індивідуальної актуалізації попередньо засвоєних знань і умінь навчально-дослідної роботи з різних предметів та введення їх до особистісного пізнавального простору [6].

А. Акусок [1] у своєму дослідженні акцентує увагу на важливості стимулювання в майбутнього вчителя фізичної культури потреби в дослідницькій діяльності на основі опанування логікою та методами педагогічного дослідження; залучати майбутнього вчителя до систематичного загальнокультурного, наукового та професійного вдосконалення.

Поділяємо думку Г. Гунда про те, що в сучасній системі підготовки фахівця фізичної культури спостерігається загалом позитивна тенденція до переорієнтації на практичну підготовку, особистісно зорієнтовану й проблемно-дослідницьку стратегію навчання, створення умов, які забезпечують активне професійне самовиховання майбутнього вчителя [3]. Це в свою чергу зумовлює необхідність зміни цільової спрямованості змісту та структури організаційно-методичного забезпечення професійно-педагогічної підготовки вчителя, пошуку інноваційних підходів, методів і форм навчання з метою формування особистості фахівця, який би відзначався творчою індивідуальністю, високим рівнем педагогічної компетентності, професіоналізму та загальної культури [3].

З позицій завдань нашого дослідження цінною є думка М. Гончерюка, який зазначає, що професіоналізм педагога залежить від частоти досліджень у педагогічній діяльності учителя фізичної культури загальноосвітньої школи, адже цілеспрямований педагогічний вплив на організм і особистість учня загалом можливий лише за умови досконалого вивчення його потенційних можливостей [2].

За основу вивчення дослідницької діяльності майбутнього вчителя фізичної культури нами використано восьмикомпонентну систему педагогічної діяльності І. Харламова, що включає: а) діагностувальну діяльність; б) організаційно-прогностичну діяльність; в) конструктивно-проективну діяльність; г) орієнтувально-прогностичну діяльність; ґ) комунікативно-стимулювальну діяльність; д) інформаційно-пояснювальну діяльність; е) дослідницько-творчу діяльність; є) аналітико-оцінну діяльність [10].

Вчені трактують поняття дослідницька компетентність майбутнього фахівця з фізичного виховання і спорту як інтегративну властивість особистості, що передбачає володіння методичними знаннями, технологіями реалізації дослідницької діяльності, визнання їх цінності та готовність до їх упровадження у професійній діяльності [5, с. 185].

Напрямки дослідницької діяльності майбутнього вчителя фізичної культури є досить широкими, динамічними, вони можуть змінюватися відповідно до прогресу медико-біологічної науки, теорії і методики фізичного виховання, методики спортивного тренування. На ці зміни можуть також впливати зміни в навчальних програмах, загальносвітові тенденції здоров'язбереження тощо. Тобто процес дослідницької діяльності неможливо стандартизувати і алгоритмізувати, але в той же час пропонуємо типові напрямки діагностичної діяльності майбутнього учителя фізичного виховання: вивчення фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану школярів; вивчення класу, групи учнів; спостереження й аналіз уроків; підбір адекватних засобів і методів навчання; аналіз власної діяльності та досвіду роботи колег; апробація ефективності різних режимів м'язової діяльності; планування уроків і спортивного тренування в секціях; визначення доступних навантажень для учнів під час виконання різних за характером та інтенсивністю фізичних вправ; оцінка динаміки показників фізіологічних функцій, оперативних і кумулятивних ефектів, досягнутих унаслідок фізичних навантажень [8].

Аналіз комплексу джерел дозволив встановити типовий алгоритм дослідницької діяльності, що включає такі етапи: знайомство з літературою; виявлення проблеми; формулювання теми; формулювання гіпотез; планування і розробка дослідницьких дій; збирання, накопичення емпіричних фактів, спостережень, доказів; аналіз і синтез зібраних даних; підготовка до написання доповідей; виступи з підготовленими доповідями; переосмислення результатів у ході відповідей на запитання; перевірка гіпотези; побудова висновків і узагальнень; систематизація наукової інформації.

Такий підхід орієнтований насамперед на формальне висвітлення результатів діяльності. Але не завжди опубліковані результати, тези, узагальнення досвіду є об'єктивним і головним необхідним для встановлення учителя дослідника. На нашу думку головним результатом дослідницької діяльності вчителя фізичної культури має стати оптимізація навчально-тренувального процесу і як наслідок збереження здоров'я вихованців, покращення психо-фізіологічних резервів і спортивних результатів.

Для оцінювання ефективності дослідницької діяльності фахівця фізичної культури ми пропонуємо використовувати такий комплекс критеріїв: ступінь самостійності студента на різних етапах дослідницької роботи; включення в групову роботу і ефективність виконання відведеної ролі; практичне використання предметних і універсальних навчальних дій; об'єм нової інформації, використаної для виконання дослідження; ступінь осмислення використаної інформації; рівень складності і ступінь володіння використаними методиками; оригінальність ідеї, способу вирішення проблеми; актуалізація проблеми і формулювання мети дослідження; рівень організації та проведення презентації: усного повідомлення, письмового звіту, забезпечення об'єктами наочності; володіння рефлексією; творчий підхід у презентації результатів; соціальне і прикладне значення отриманих результатів дослідницької діяльності.

Висновки. Отже, процес формування дослідницької компетентності базується на ідеї поєднання та інтеграції цілісності подання змісту дослідницької діяльності, що дозволяє проводити дослідження на метапредметному рівні та відпрацювання технології з виділенням компетентності цієї дослідницької діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці цілісної інтеграційної системи формування дослідницької компетентності майбутнього учителя фізичної культури та конструювання моделі цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акусок А. М. Теоретичні засади формування змісту загально педагогічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Акусок Алла Миколаївна. – К., 2009. – 22 с.
2. Гончерюк М. А. Дослідницька діяльність учителя фізичного виховання як показник його професіоналізму / М. А. Гончерюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2008. – Т. 1. – С. 155–158.
3. Гунда Г. В. Лабораторні заняття з педагогіки в системі загальнопедагогічної підготовки вчителя в університеті : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Гунда Галина Василівна. – К., 2001. – 22 с.
4. Дубинська О. Я. Курс лекцій з теорії фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення: навч. метод. посіб. складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів напряму 8.010201 «Фізичне виховання», спеціальності 8.01020101 «Фізичне виховання» / О. Я. Дубинська – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 248 с.
5. Омеляненко Г. Дослідницька компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Г. Омеляненко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер : Педагогіка. – 2014. – № 2. – С. 182–188.
6. Освітні технології / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. — К.: Видавництво А.С.К., 2003. — 255 с.
7. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах : монографія / Наталія Іванівна Степанченко. – Львів : Піраміда, 2016. – 652 с.
8. Теория и методика физического воспитания: В 2 т. / под. ред. Т. Ю. Круцевич. –Т. 2. – К., 2003. – 391 с.
9. Федик О. Вплив змістовно-динамічних характеристик мотиваційної сфери студента факультету фізичного виховання на його професійне становлення // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. в галузі фіз. культури і спорту / Федик О. – Л. : НВФ «Українські технології», 2003. – Т. 2. – С. 112–117.
10. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – Мн.: Университетское, 2001. – 272 с.

REFERENCES

1. Akusok A. M. Teoretychni zasady formuvannja zmistu zagal'no pedagogichnoi' pidgotovky majbutn'ogo vchytelja : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Zagal'na pedagogika ta istorija pedagogiky» / Akusok Alla Mykolai'vna. – K., 2009. – 22 s.
2. Goncherjuk M. A. Doslidnyc'ka dijal'nist' uchytelja fizychnogo vyhovannja jak pokaznyk jogo profesionalizmu / M. A. Goncherjuk // Fizychno vyhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja u suchasnomu suspil'stvi. – 2008. – T. 1. – S. 155–158.

3. Gunda G. V. Laboratorni zanjattja z pedagogiky v systemi zagal'nopedagogichnoi' pidgotovky vchytelja v universyteti : avtoref. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoi' osvity» / Gunda Galyna Vasylivna. – K., 2001. – 22 s.
4. Dubyns'ka O. Ja. Kurs lekcij z teorii' fizychnoi' kul'tury, fizychnogo vyhovannja riznyh grup naselennja: navch. metod. posib. skladeno vidpovidno do osvith'o-profesijnoi' programy pidgotovky magistriv naprjamu 8.010201 «Fizyчне vyhovannja», special'nosti 8.01020101 «Fizyчне vyhovannja» / O. Ja. Dubyns'ka – Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2013. – 248 s.
5. Omel'janenko G. Doslidnyč'ka kompetentnist' u strukturi profesijnoi' kompetentnosti majbutnih fahivciv fizychnogo vyhovannja i sportu / G. Omel'janenko // Naukovyj visnyk Melitopol's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu. Ser : Pedagogika. – 2014. – № 2. – S. 182-188.
6. Osvitni tehnologii' / O. M. Pjehota, A. Z. Kiktenko, O. M. Ljubars'ka ta in. — K.: Vydavnyctvo A.S.K., 2003. — 255 s.
7. Stepanchenko N. I. Systema profesijnoi' pidgotovky uchyteliv fizychnogo vyhovannja u vyshhyh navchal'nyh zakladah : monografija / Natalija Ivanivna Stepanchenko. – L'viv : Piramida, 2016. – 652 s.
8. Teorija y metodyka fizyčeskogo vospytanyja: V 2 t. / pod. red. T. Ju. Kručevych. –T. 2. – K., 2003. – 391 s.
9. Fedyk O. Vplyv zmistovno-dynamichnyh harakterystyk motyvacijnoi' sfery studenta fakul'tetu fizyčnogo vyhovannja na jogo profesijne stanovlennja // Moloda sportyvna nauka Ukraïny : zb. nauk. pr. v galuzi fiz. kul'tury i sportu / Fedyk O. – L. : NVF “Ukraïns'ki tehnologii'”, 2003. – T. 2. – S. 112–117.
10. Harlamov Y. F. Pedagogyka / Y. F. Harlamov. – Mn.: Unyversytetskoe, 2001. – 272 s.

SERHIY KHLIBKEVYCH

RESEARCH ACTIVITY IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEM OF THE FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHER

The article deals with the modern scientific researches on the formation and development of professional competences of future teacher of Physical Education. It was stated that the process of forming of functional knowledge in higher educational establishment, which helps to solve particular practical problems, is the leading condition in preparation of modern specialist in the field of Physical Education. As a result, the new generation specialist has to be creative, to have potential to generate initiatives and to strive to implement the scientific achievements into practice. The specificity of teacher's scientific research activity and peculiarities of research competences development have been defined by the systematic analysis of literature data. The functions of Physical Education teacher (informative, developmental, gnostic, mobilizational, oriental) and the groups of pedagogical skills (practical-design, constructive, organizational, communicative, gnostic, research, technological, reflexive) had been investigated. It was stated that there is positive tendency in the modern system of Physical Education teacher training towards the reorientation to practical training, personal-oriented and problem-based research strategy of education, the providing conditions for active professional self-educational process of future teacher.

Key words: *the future Physical Education teacher, professional development, professional competences, research activity, research competences.*

Одержано 25.01.2018р.